

## วิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อมข้ามแดน กับการรับมือที่ก้าวข้ามพรมแดนของรัฐชาติ

ในชีวิตประจำวันของมนุษย์ล้วนเต็มไปด้วยการขีดเส้นแบ่งระหว่างสิ่งต่าง ๆ มนุษย์จึงเป็น “สิ่งมีชีวิตเชิงภูมิศาสตร์” ซึ่งมีความคุ้นชินกับการดำรงชีวิตภายใต้พรมแดนหรือเขตแดนที่ขีดเส้นเพื่อแบ่งสิ่งต่าง ๆ ออกจากกัน เช่น “พวกเรา” กับ “พวกเขา” ประเทศตนเองกับประเทศอื่น จนอาจทำให้เข้าใจไปโดยปริยายว่าชายแดนคือสิ่งเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ อย่างไรก็ตาม แท้จริงแล้วชายแดนหาได้เป็นปรากฏการณ์ “ทางธรรมชาติ” โดยตัวของมันเอง เหตุเพราะชายแดนหรือขอบเขตทางภูมิศาสตร์เป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้นโดยสังคม (อเล็กซานเดอร์ ดีเนอร์ และโจชัว อาเกน, 2567)

กระบวนการสถาปนาพรมแดนในฐานะสิ่งประดิษฐ์เพื่อจำแนกพื้นที่และพลเมืองขององค์อธิปัตย์ กลายเป็นประสบการณ์ทั้งของรัฐและผู้คนที่ไม่เคยสงบหรือลงตัว (unsettling) กล่าวคือในบริบทที่การกำหนดเขตแดนมีความสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น การแบ่งแยกระหว่าง “มิตร” “ศัตรู” และพวกเรา กับ พวกเขา ไม่อาจสามารถสรุปได้ง่าย ๆ อีกต่อไป ด้วยเหตุนี้ พรมแดนจึงถูกท้าทายจากการเคลื่อนย้ายของผู้คนและมีรูปแบบที่ต่างไปจากยุคอาณานิคม คาร์โล กัลลี (Carlo Galli) นักประวัติศาสตร์การเมืองชาวอิตาลี ถึงกับกล่าวว่า ความเป็นการเมืองไม่ได้เกิดขึ้นจากพื้นที่ที่ยึดโยงกับเส้นแบ่งอีกต่อไป หากแต่การเมืองเป็นเรื่องของการเคลื่อนย้าย (ปีนแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2559)

ปรากฏการณ์หลายอย่างที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็น สงครามและความรุนแรงในพื้นที่ชายแดน ผลกระทบจากการจัดการทรัพยากรข้ามพรมแดนรัฐชาติ อาทิ หมอกควัน การสร้างเขื่อนในแม่น้ำที่ผู้คนมากหน้าหลายตาได้พึ่งพาอาศัย และสารพิษปนเปื้อนในแม่น้ำ คือรูปธรรมของสถานการณ์ที่ท้าทายการขีดเส้นแบ่งรัฐชาติอย่างสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อแนวทางการรับมือและแก้ไขปัญหาใหญ่เช่นนี้ เหตุเพราะหากเราเอบกอดเส้นเขตแดนรัฐชาติไว้แน่น การแก้ไขปัญหาข้ามพรมแดนร่วมกันย่อมเกิดขึ้นได้ยาก บทความนี้จึงมุ่งนำเสนอให้เห็นถึงข้อท้าทายของการจัดการทรัพยากรข้ามพรมแดนท่ามกลางวิกฤตสิ่งแวดล้อมและผลกระทบข้ามพรมแดน บทความยังนำเสนอให้เห็นถึงแนวคิดการจัดการทรัพยากรร่วมข้ามพรมแดน (transboundary commoning) เพื่อฉายภาพให้เห็นว่า ภายใต้สถานการณ์ความรุนแรง ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในพื้นที่ชายแดน จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องแสวงหาแนวทางที่ช่วยให้เกิดความร่วมมือในการรับมือกับพลวัตในพื้นที่ชายแดน

## พลวัตของชายแดนของรัฐชาติ

ผู้คนในสังคมอาจจะคุ้นชินกับการดำรงชีวิตภายใต้พรมแดนหรือเขตแดนที่ชัดเจนเพื่อแบ่งสิ่งต่าง ๆ ออกจากกัน เช่น “พวกเรา” กับ “พวกเขา” จนอาจทำให้เข้าใจไปโดยปริยายว่า ชายแดนคือสิ่งเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ อย่างไรก็ตาม อเล็กซานเดอร์ ดีเนอร์ และโจชัว ฮาเกน (2567) อธิบายว่าแท้จริงแล้วชายแดนหาได้เป็นปรากฏการณ์ “ทางธรรมชาติ” โดยตัวของมันเอง เหตุเพราะชายแดนหรือขอบเขตทางภูมิศาสตร์เป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้นโดยสังคม อีกทั้งชายแดนยังเกี่ยวข้องกับความสามารถของเราในการใช้ประโยชน์จากมัน เปลี่ยนแปลงมัน หรือแม้แต่ยกเลิกชายแดนเหล่านั้นให้หมดไป การเปลี่ยนแปลงหรือกำหนดเขตแดนต่างก็มีวิวัฒนาการตามกาลเวลา ซึ่งสะท้อนบริบทการเมือง สังคม และเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไป ในแง่นี้ ชายแดนจึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ที่สลับซับซ้อนในสังคม และมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

ท่ามกลางบริบทสังคม การเมือง และเศรษฐกิจที่มีพลวัต ชายแดนหาได้เป็นสิ่งที่หยุดนิ่งตายตัว หากแต่มีวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ในแง่นี้ กระบวนการสถาปนาพรมแดนในฐานะสิ่งประดิษฐ์เพื่อจำแนกพื้นที่และพลเมือง จึงเป็นพื้นที่ของประสบการณ์ทั้งของรัฐและผู้คนที่ไม่เคยสงบหรือลงตัว (unsettling) วิธีคิดว่าด้วยพรมแดนและพลวัตของพรมแดนจึงมีความสลับซับซ้อน ไม่ได้เป็นเพียงสิ่งประดิษฐ์ของความเป็นชาติเท่านั้น (ปีนแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2559) ในแง่นี้ แนวคิดที่ว่าเส้นเขตแดนรัฐชาติคือภาพสะท้อนอันสมบูรณ์ของความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของผู้คน วัฒนธรรม ระบบเศรษฐกิจ และอุดมการณ์ทางการเมือง จึงควรถูกตั้งคำถาม ความเป็นพลวัตของพรมแดนชวนให้เราตั้งคำถามต่อกระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างความเป็นท้องถิ่นกับความเป็นชุมชนโลก ระหว่างพื้นที่กับสถานที่ ระหว่างรัฐกับความเป็นชาติและอัตลักษณ์ของผู้คน ตลอดจนการตีความหมายและสร้างความเข้าใจวิวัฒนาการของความเป็นชายแดน (จักกริช สังขมณี, 2551)

## เมื่อเขตแดนที่พึงสร้างของรัฐชาติถูกทำลายจากวิกฤตสิ่งแวดล้อมข้ามพรมแดน

พลวัตและความสลับซับซ้อนของชายแดนสะท้อนให้เห็นว่า สถานการณ์หลายอย่างแม้จะเกิดในพื้นที่ชายแดน ทว่ากลับส่งผลกระทบเป็นวงกว้าง ผลกระทบไม่เพียงกระจุกตัวแค่พื้นที่ติดชายแดนเท่านั้น หากแต่ยังส่งผลกระทบไปยังพื้นที่อื่น ๆ ที่ตั้งอยู่ห่างไกลจากชายแดน ยกตัวอย่างเช่น เหตุการณ์การปะทะกันในพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา ก่อให้เกิดผลกระทบเป็นห่วงโซ่ต่อสังคมและเศรษฐกิจของทั้งสองประเทศ อีกตัวอย่างที่สำคัญคือ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติข้ามพรมแดน เช่น แม่น้ำข้ามพรมแดนซึ่งไม่ได้มีไว้ใช้เพื่อคนคนเดียว ครอบครัวเดียว บริษัทเดียว หรือ “รัฐชาติ” ใดรัฐชาติหนึ่งเท่านั้น เพราะแม่น้ำคือทรัพยากรร่วม หลายชีวิตต่างพึ่งพาอาศัยแม่น้ำ รวมถึงมีการบริหารจัดการแม่น้ำร่วมกัน แนวคิดทรัพยากรร่วมจึงหมายถึงการแบ่งปันผลประโยชน์

ร่วมกันบนฐานข้อตกลงร่วม ทรัพยากรร่วมจึงมีความสำคัญต่อชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีของผู้คนที่พึ่งพาอาศัยแม่น้ำ (Ahmed and Hirsch, 2000)

กระนั้นก็ดี แม่น้ำหลายสายต้องเผชิญภัยคุกคามหลากหลายรูปแบบซึ่งส่งผลกระทบต่อทั้งแบบแผนการจัดการ และความเป็นอยู่ของสรรพชีวิตบริเวณแม่น้ำ ยกตัวอย่างเช่นรูปแบบการจัดการน้ำที่เป็นอยู่ (the governance arrangements) ในปัจจุบัน ไม่สามารถสร้างความยั่งยืนและเป็นธรรมในการใช้น้ำได้ รวมถึงการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเข้าถึง (access) น้ำ จากเดิมน้ำถูกจัดการในฐานะทรัพยากรร่วม (common property) แต่ต้องกลายมาเป็นทรัพยากรเอกชน (private property) (Hirsch, 2020)

ภัยคุกคามอีกประการคือการปนเปื้อนสารพิษในแม่น้ำ ดังที่เกิดขึ้นในแม่น้ำในลุ่มน้ำกก สายและรวกของประเทศไทย แม่น้ำในลุ่มน้ำกกถือเป็นทรัพยากรร่วมที่ผู้คนหลายชีวิตได้ใช้ประโยชน์และดูแลรักษาร่วมกัน โดยในช่วงต้นปี 2568 เริ่มพบความเปลี่ยนแปลงในแม่น้ำ เช่น อาการป่วยของปลา จึงตรวจสอบแม่น้ำผลพบว่าการปนเปื้อนสารหลายชนิด อาทิ สารหนู แมงกานีส ตะกั่ว ดิสโพรเซียมซึ่งถือเป็นธาตุแร่เอิร์ธ ยูเรเนียมในฐานะธาตุกัมมันตรังสีในกระบวนการทำแร่เอิร์ธ สารทอเรียมซึ่งเป็นธาตุกัมมันตรังสีที่มักพบในการทำเหมืองแร่เอิร์ธ ผลสำรวจชี้ว่า ต้นเหตุสำคัญของสารโลหะหนักและสารกึ่งโลหะที่ปนเปื้อนลุ่มน้ำกกมาจากเหมืองแร่เอิร์ธ (Rare Earth Element - REE) และเหมืองทองคำ ซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่ต้นน้ำในรัฐจวนมา ประเทศเมียนมา (จิราภรณ์ ศรีแจ่ม, 2568) ทั้งนี้ หากสารหนู (Arsenic) เข้าสู่ร่างกายในปริมาณมาก จะส่งผลกระทบต่อความผิดปกติของระบบประสาท อวัยวะล้มเหลว และโรคมะเร็ง จากผลตรวจที่ผ่านมามีพบสารหนูและสารตะกั่วในแม่น้ำกกสูงกว่าค่ามาตรฐานที่ธนาคารโลกกำหนดไว้หลายเท่า (Zsombor Peter, 2025)

ด้วยเหตุนี้ ธุรกิจแพและร้านอาหารในพื้นที่ จึงขาดรายได้ เนื่องจากมีการห้ามเล่นน้ำในแม่น้ำ ชาวประมงจำต้องหยุดหาปลาเนื่ออ่อนเพราะประชาชนไม่กล้ากินปลา และยังมีเกษตรกรอีก 7,000 ราย ซึ่งมีพื้นที่การเกษตรผู้ได้รับผลกระทบอีกประมาณ 82,000 ไร่ ที่ต้องใช้น้ำจากแม่น้ำกกในการทำเกษตร อีกทั้ง ปัญหานี้ยังเป็นปัญหาข้ามพรมแดนที่ไม่เพียงส่งผลกระทบต่อชาวไทย ชาวเมียนมา แต่หากสารพิษไหลสู่แม่น้ำโขง อาจทำให้ประเทศลาว กัมพูชา และเวียดนามได้รับผลกระทบไปด้วย เป็นต้น (ประชาไท, 2568; the 101, 2568)

จากตัวอย่างวิกฤตสิ่งแวดล้อมข้ามพรมแดนข้างต้นพบว่า เมื่อหันมองแนวทางการรับมือในปัจจุบันกลับมีข้อจำกัดหลายประการ ดังที่ Hirsch (2020) ชี้ให้เห็นว่า แนวทางการรับมือกับการจัดการผลกระทบที่เกิดขึ้นข้ามพรมแดนถูกออกแบบมาโดยยึดโยงกับวัฒนธรรม กฎหมาย และกรอบการทำงานของระบบราชการของแต่ละประเทศเป็นหลัก รวมทั้ง แม้ว่าจะมีการสถาปนากลไกระหว่างประเทศ เช่น สมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ASEAN) ทว่าแนวทางนี้

กลับตั้งอยู่บนพื้นฐานการไม่ก้าวล่วงอำนาจอธิปไตย ซึ่งเป็นผลมาจากหลักการสำคัญของอาเซียน หรือ วิถีอาเซียน (ASEAN Way' of non-interference) หรือในกรณีของคณะกรรมการแม่น้ำโขง (MRC) ที่อำนาจในการกำกับดูแลประเด็นปัญหาข้ามพรมแดนไม่ได้มีมากนัก มีพิกัดต้องกล่าวถึงการครอบงำทางภูมิรัฐศาสตร์ของประเทศจีนซึ่งยากที่จะต่อกร ด้วยเหตุนี้ การรับมือกับสถานการณ์สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นข้ามพรมแดน จึงมีความท้าทายอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคสมัยที่แนวคิดเส้นเขตแดนมีแต่จะถูกขีดเขียนให้หนวยิ่งขึ้น

### แนวคิดการจัดการทรัพยากรร่วมข้ามพรมแดน

จากปรากฏการณ์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ทำลายเส้นเขตแดนที่กล่าวมาข้างต้นชวนให้เราหันมาตั้งคำถามถึงแนวทางการรับมือกับปัญหาที่เกิดขึ้น เพราะกล่าวได้ว่า การแก้ปัญหาโดยยึดเส้นเขตแดนประสพกับข้อจำกัดหลายประการ ด้วยเหตุนี้ แนวคิดการจัดการทรัพยากรร่วมข้ามพรมแดนจึงมีความสำคัญอย่างมากในสถานการณ์ปัจจุบัน เนื้อหาส่วนนี้จึงมุ่งนำเสนอให้เห็นสาระสำคัญโดยสังเขปของแนวคิดนี้ ดังนี้

ประการแรก วิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อมข้ามพรมแดนที่ทั้งรุนแรงและเกิดขึ้นถี่อันมีสาเหตุมาจากปัจจัยที่สลับซับซ้อน จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมองปัญหาการจัดการทรัพยากรร่วมในฐานะปัญหาข้ามพรมแดน การรับมือกับมลพิษข้ามพรมแดน และผลกระทบที่เกิดขึ้นจากเขื่อนในแม่น้ำข้ามพรมแดน จึงเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องสร้างภราดรภาพข้ามพรมแดน (transboundary solidarity) รวมถึงการทำงานร่วมกันข้ามเขตแดนภูมิศาสตร์ เช่น การจัดการทรัพยากรร่วมข้ามพรมแดนในรูปแบบอื่น ๆ ที่จำเป็นต้องนำไปใช้ในหลายระดับ (cross-border governance arrangements) และข้ามศาสตร์ (Miller, 2020)

การจัดการทรัพยากรร่วมข้ามพรมแดนจึงมุ่งเปลี่ยนแปลงระบบการบริหารจัดการทรัพยากรแบบเดิมที่ยึดเส้นเขตแดนรัฐชาติ ไปสู่ระบบการบริหารจัดการทรัพยากรที่ยึดระบบนิเวศ (ecosystem) เป็นหลัก โดยมุ่งเน้นการกลับมาเชื่อมต่อ (re-connect) ทรัพยากรร่วมข้ามเขตแดนรัฐชาติที่ในประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาเคยถูกทำให้ตัดขาดออกจากกัน (Miller, 2020)

ประการต่อมา ชุมชนหลายแห่งได้พยายามนำแนวคิดการจัดการทรัพยากรร่วมข้ามพรมแดนมาใช้เพื่อสร้างความเป็นไปได้ใหม่ ๆ ในการบริหารจัดการทรัพยากรร่วม ซึ่งหลายแนวทางก้าวข้ามข้อจำกัดในทางกฎหมาย หรือขอบเขตอำนาจศาลที่กำหนดขึ้นโดยรัฐชาติ พวกเขาพยายามที่จะลดทอนการรวมศูนย์อำนาจ และมุ่งจำกัดการควบคุมพรมแดนในรูปแบบเดิม เพื่อมุ่งไปสู่การจัดการทรัพยากรร่วมข้ามพรมแดนที่ยั่งยืนและเป็นธรรม และสร้างกระบวนการตัดสินใจจัดการทรัพยากรร่วมกัน (collective environmental decision-making) (Miller, 2020)

กิจกรรมที่พยายามสร้างและรักษาทรัพยากรร่วมข้ามพรมแดนข้างต้น ถือเป็นหัวใจสำคัญของการพยายามเปลี่ยนแปลงระบอบการจัดการทรัพยากรข้ามพรมแดนให้สอดคล้องกับโลกและองค์ประกอบย่อย ๆ ของมัน การศึกษาของ Miller (2020) เรียกสิ่งนี้ว่า ‘Worlding’ spatial politics ซึ่งมีจุดยืนสำคัญคือ ทรัพยากรร่วมข้ามพรมแดนจะยั่งยืนได้ ก็ด้วยการตระหนักว่า การพึ่งพาทรัพยากรที่เชื่อมโยงกันของพวกเรา ต้องการการดูแลรักษาโลก (planetary stewardship) เพื่อปฏิรูประบบการจัดการที่เป็นอยู่ โดยการค้นหาแนวทางการแก้ปัญหาร่วมกันเพื่อรับมือกับวิกฤตการณ์ทางสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน

กล่าวให้ถึงที่สุดแล้ว ความพยายามในการเชื่อมต่อทรัพยากรร่วมข้ามเขตแดนรัฐชาติให้กลับมาอีกครั้ง เป็นผลพวงมาจากประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ของการ De-commoning หรือ กระบวนการที่ทรัพยากรร่วมได้ถูกเปลี่ยนแปลงแนวทางการจัดการ โดยการล้อมรั้วปิดกั้นเปลี่ยนเป็นทรัพย์สินส่วนตัว หรืออยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐ รวมไปถึงความไม่ยุติธรรมทางระบบนิเวศและสังคม กล่าวอีกแบบคือมรดกของกระบวนการล่าอาณานิคมซึ่งนำมาสู่ความพยายามถอดถอนอาณานิคม (decolonization) ได้นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงเขตแดนของสังคมจากเดิมที่มีการแบ่งแยกทางศาสนาและชาติพันธุ์อย่างไม่เป็นธรรมชาติ มาสู่ เขตแดนที่อาศัยแม่น้ำสายหลักและระบบนิเวศที่สลับซับซ้อน (Miller, 2020)

ดังจะเห็นได้จากการที่กลุ่มชาติพันธุ์และชนพื้นเมืองเรียกร้องการจัดสรรทรัพยากรที่เป็นประชาธิปไตย (the democratic reallocation of resources) และการฟื้นคืนวิถีชีวิตดั้งเดิมเพื่อต่อสู้กับการถูกบังคับให้พลัดถิ่นและการถูกทำให้เป็นชายขอบ โดยการเรียกร้องการจัดการทรัพยากรร่วมกัน และความเป็นธรรมทางสิ่งแวดล้อม (communal property and environmental justice) รวมถึงการมุ่งสลายเส้นแบ่งพรมแดนแบบเดิมเพื่อไปสู่รูปแบบการบริหารจัดการที่แบ่งปันทรัพยากรอย่างเป็นธรรม ซึ่งเกิดขึ้นจากการสร้างความร่วมมือข้ามเขตแดน เช่น การทำงานร่วมกับภาคประชาสังคมระหว่างประเทศ ภาคเอกชน เพื่อสร้างการระบบการจัดการทรัพยากรร่วมที่เป็นธรรมและยั่งยืน (Miller, 2020)

## ผู้เขียน

อาทิตย์ ภูบุญคง

คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

## เอกสารอ้างอิง

จักรกริช สังขมณี. (2551). พรมแดนศึกษา และ มานุษยวิทยาชายแดน: การเปิดพื้นที่ สร้างเขตแดน และการข้ามพรมแดนของความรู้อ. วารสารสังคมศาสตร์, 20(2), 208-266.

- ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. (2559). ปัจจัยบท: พรมแดนของวิถีวิทยา วิถีวิทยาที่พรมแดน. วารสารสังคมวิทยา มานุษยวิทยา, 35(1), 198-211.
- ประชาไท. (2568). แนะนำจากทวิภาคี-พหุภาคี แก้ปัญหาสารพิษปนเปื้อนแม่น้ำกก-สาย. สืบค้นจาก <https://prachatai.com/journal/2025/06/113487> (9 ธันวาคม 2568)
- อเล็กซานเดอร์ ดีเนอร์ และโจชัว ฮาเกน. (2567). ชายแดน ฉบับกระชับ (ธนเชษฐ วิสัยจร, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: อิลลูมินเนชันส์ เอดิชันส์.
- the 101. (2568). ยิ่งแก้ซ้ำ ยิ่งจ่ายหนัก : ทำอย่างไรในวันที่แม่น้ำกก-สาย-โขง เต็มไปด้วยสารพิษ - สืบสกุลกิจนุ กร. สืบค้นจาก <https://www.the101.world/suebsakun-one-on-one-brief/> (13 ธันวาคม 2568)
- Ahmed, M., & Hirsch, P. (2000). Conflict, competition and cooperation in the Mekong commons: feeding people and protecting natural resources. Common property in the Mekong: issues of sustainability and subsistence, 3-7.
- Dore, J., Lebel, L., & Molle, F. (2012). A framework for analysing transboundary water governance complexes, illustrated in the Mekong Region. Journal of Hydrology, 466, 23-36.
- Grundy-Warr, C., & Lin, S. (2020). The unseen transboundary commons that matter for Cambodia's inland fisheries: Changing sediment flows in the Mekong hydrological flood pulse. Asia Pacific Viewpoint, 61(2), 249-265.
- Hirsch, P. (2020). Scaling the environmental commons: Broadening our frame of reference for transboundary governance in Southeast Asia. Asia Pacific Viewpoint, 61(2), 190-202.
- Miller, M. A. (2020). B/ordering the environmental commons. Progress in Human Geography, 44(3), 473-491.
- Peter, Z. (2025). Satellite images show surge in rare earth mining in rebel-held Myanmar. Retrieved from <https://www.aljazeera.com/news/2025/8/7/satellite-images-show-surge-in-rare-earth-mining-in-rebel-held-myanmar?fbclid=> (20 December 2025).